

POPOL WU

POPOL VUH

Aam'ek'toj q'ane/Técnico Traductor
Adelaido Palas Mekel/Adelaido Francisco Miguel

POPOL WU

San Miguel Acatán, Huehuetenango, noviembre 2022

STXOLILAL

SJUUNAL IK'TI'	1
B'AAB'EL TUJAN.	2
YET CHIWA'NELE TX'OTX' TX'OOTX' YETOJ NAJ WINAJ	2
SKAAB' TUJAN	6
JEB' NAJ OXWAN MIMEJ WINAJ CHiyUTE SB'A: WUKUW K'AKIX, SIPAKNA YETOJ KAWRAKAN.....	6
YOX TUJAN.....	12
JEB' NAJ AJPU: IXKIK, JUN B'AATZ K'AL JUN CHOWEN	12
SKAN TUJAN.....	20
NAJ JUNAJPu YETOJ NAJ IxB'ALAMKE.....	20
SJO TUJAN	31
YICHB'ANIL KONO B' KICHE'	31
ANEXO	35

Sede Central
Academia de las Lenguas Mayas de Guatemala

Alberto Esquit Choy
Presidente ALMG

José Aurelio Silvestre Sánchez
Director de Lingüística y Comunicación

Marta Noemí Morales
Jefe del Departamento Lingüístico y Cultural

Francisco Samuel Pérez Zacarías
Especialista en Traducción e Interpretación

Academia de las Lenguas Mayas de Guatemala –ALMG-
3ra. Calle 00-11, zona 10,
Guatemala, Guatemala
Tel. PBX. 2503 7000
Correo Electrónico: almg@almg.org.gt d.linguistico@almg.org.gt

Snaahil Kuyu Ti'e Akateko.
Comunidad Lingüística Akateka.

Francisco Pedro Miguel
Presidente

Ronald Reagan Andrés Mateo
Coordinador de Programas

Traductor:
Adelaido Francisco Miguel
Técnico Traductora e Intérprete

Comunidad Lingüística Akateka
Cantón Sjolom Kaab'al, San miguel Acatán, Huehuetenango
E-mail: akateka@almg.org.gt

SJUUNAL IK'TI'

An Popol Wu sjuunal ik'ti'an, q'anem sa'alxak'al; ey jun k'uh'al xin'ok-ihan walonan tol joohab' skaawinaj wal walan. Tol yunnaj wan ik'ti' ti' yet yichb'anil yib'an q'inal, tol yel uhinaj, asanxin tol chi'alle yin elawtajxak'al, yuxan kaak yin stxolilalon yet chipoole'eltoj tet jeb' unin... ¡Tol jojtzaala'aaj jeb' yet jojyawten'aaj!, yu tol ocheb'il wan ik'ti' yu jeb'.

Jantaj alb'il q'ane eey yuul an Popol Wu, tol k'amxa tzet chikal yu tol eywal elaw q'ane ma tzetal sa'alxak'al yab'i chi'ilcha'aaj yuul. Tal joj'ilcha eltej jeb' naj chi'a'on jowal yul yetoj jeb' naj ab'ilkan yesalil ey, joj ilcha'eltej yichb'anil tzet yun swa'nele sat yib'an q'inal, wan konob', no noq' k'al tzetal. Yetojpaxk'al smulnahil k'al yichb'anil jeb' konob' Kiche.

An Popol Wu ja' an sjuunal qichmam yettax peyxa, ab'il ek'toj yin junojxa ti'e k'al poob'il'el xool wanojxa konob'. Tz'ib'ib'il'ek'toj yin ti'e Kiche, yet 1554 k'al 1558, yet toltok'al julnaj jeb' naj moso, man ootajb'iloj maj tz'ib'en'ek'toj, asanxin tol ey mija' jeb' naj yet naa real kawek, tejan ja' b'ey tx'otx' konob' kiche.

Tol ek'al aab'il k'uhan'aaj jun juunt ti' yu jeb' qichmam. Naj Palas Xemen, spalehal Txaheb'il Tumaxh Chichikastenanjo, yootajne'eltoj katu yaahon'ek'toj yin sti' moso yet 1701.

Chiq'anab' an Popol Wu yib'antoj an lolo' sa'alxak'al loohi jaxka an chi'te', an k'ewex, an poon, an chaap, kakaw yetoj aawkab', katu' chib'inalepaxk'al ixim sajin yetoj q'ayin ixim, ub'al yetoj an k'utz.

Yuxan tol xkupoheletoj an juun ti' tet jeb' unin, yuxan yet yalixhto jeb' chiyootajnen'el jeb' b'eytu' xtitok qichb'anil, k'al eytu' chititok yipalil kuq'inal k'al kub'eyb'al.

B'AAB'EL TUJAN.

YET CHIWA'NELE TX'OTX' TX'OOTX' YETOJ NAJ WINAJ

Yet k'amto tzetal chiwa'nele, tol tz'inini yok smaasanil. K'am chi'ille'ok tx'otx' tx'ootx' yu tol noonaj'el yu ja' ja'. K'am junoj k'etxan winaj, junoj no' noq', junoj no' tz'ikin, junoj no' txay, junoj no' chaap ma junoj te' te'. K'ampaxk'al junoj ch'en ch'een, junoj jolan, junoj satlajch'een, junoj an ch'im, junoj te' aq'te'. Jak'alch'an tz'inanq'inal k'al q'ejq'inal ey.

Jak'alch'an jeb' naj aaw tz'ajomal, Tepehu yetoj Q'ukumatz, tol eeytoj jeb' xool ja' ja' noonaj'el smimanil jeb' yu syaaxinal xiil no' q'uq'.

Katu'xin swaa'alne jeb' naj aaw skaawanil, sq'anab'el jeb' yib'antoj tzet chiyun swa'nen jeb' jantaj wanoj tzetal ey sq'inal jojkaahi'ek' sattx'otx' tx'ootx'.

Jun b'aab'el schejb'anil jeb' ya'a':

-jToljob' chilaawi'aaj ja' ja' k'al stxeklo'aaj tx'otx' tx'ootx' yu yok mulnahil ssat.

Stxeklo'aajxin, an k'ultaj yetoj tx'otx' ak'al. Sb'eenen sb'a ja' ja' yu yok mimej ja'il katu' x'aahol wan wonan te'laj yok yu te' taa yetoj k'isis.

Xewtu'xin, Stz'ajon jeb' naj aaw no' noq', yet chisteynen no' an k'ultaj: no' sk'ultajil chee, no' tz'ikin, no' puma, no' b'alam k'al no' laab'a.

X'a'le tet junjun tujan no' noq' b'ey chikaahekoj katu' x'alle tet no' jaxka ti':

-jJaahach sk'ultajil cheehach ti',jojjachkaahek'oj katu'jojjachwey satlajch'een, jojjajob' jab'a xoolaj an k'ultaj katu' jojjachb'eyek' yetoj kaneb' jawajan.

-Jaahex, Tz'ikinex ti', jojjexkaahek' xool te' te'. Jojjewa'ne jeweyub' sq'ab'laj te' te' katu' ja' titu' jeyil jeyune'.

Yet yiihon no' noq' smajb'en b'ey chikahe'ek'oj, alle tet no' yu jeb naj tz'ajomal jaxkati':

*-jQ'anab'anwey, aawej'el jeyaw jatak'al ja' tzet noq'alex! jAlwey tol jaahon xexkutz'ajon!
jQ'anab'anwey! jA'wey skawil kuk'ulon!*

Ya'le no' noq' swa'nen'ey sq'ane yu ya'on skawil sk'ul jeb' tz'ajom, tuk'alpax oq' no' k'al sweq'on'el yaw no'.

Keytontu', yun yaalekantej sya'ilal k'al yallekan yib'an no' yu jeb' naj aaw tol chi'okkan schiib'ehal no' yin loob'ehal.

Yet xew jun a'leb'al tu', jeb' naj aaw ya'le jeb' swa'nen wanxa tzetal ey sq'inal, stz'ajon jeb' jun naj winaj yetoj soq'om, asanxin k'ampax chib'ilwi jun ti', wal sk'unal katu' chi'ulitoj xool ja'.

Yet yilontej jeb' junti', tol juchletoj yu jeb' katu' yaahon'ok jeb' yin snaab'al sq'anlen tet kaawan txumlom: Ixpiyakok yetoj Ixmukane, wan ey yal jeb' jaxka ti':

-Jextxumlom, txumtewej yetoj jekajin ssat ukun k'al ixim ixim, q'anlewej tzet chiyun kuwa'nen naj winajon.

Jeb' txumlom yaahok jeb' jun q'anleb'al tet an kajin ssat ukun k'al tet ixim ixim, staq'wi jeb' jaxka ti':

-Wa'nnewej naj winaj yetoj te' te' katu' jojq'anab'-aaj.

Xewxin mulna'ok jeb' naj aaw, sjoson'ey jeb' te' te' yu yok winajil, sch'ib'el leeheloj jeb' katu' kaw miman yiik'al jeb' elkanoj. Q'anab' jeb', asanxin ma ya' jeb' yuwaltihoxhal tet stz'ajomal.

Yaahok jeb' sya'ilal yib'an jeb' naj te'winaj tu' yu tol ma naaletej jeb' naj yu jeb'. Yaatej jeb' jun mimej yaaxnab' yu sjiq'wikam jeb' yu ja'. Ya' nab' yet k'uhail k'al aq'b'alil ssat tx'otx' tx'ootx'.

Spak'paxk'al'ok, smaasanil snoq'al k'al mitx'q'ab' jeb' yin katu' yeetax jeb' yu.

Yalon no' tx'i':

-¡Jayel'el xonjemaq'te'ne, jeyujtenon'eltej sti' naa! Ti'nanik' jojjexkuchitojon katu' jojjexkukook'tx'innetojon.

Jojjetoollane jeyet schi ch'en ka':

-Junjunk'al k'u chekachpoo ssat ixim yib'an kusaton: ti'nanik', jaahononxa jojkukachpoo jeyeton.

Yalon'aaj tx'otx' xii yetoj tx'otx' saam:

-Xonjeyaahok yib'an q'a' katu' xenusontoj kusaton. ¡Jaahonxa jojjexkunustojon!

Ch'en ch'een chiyij sb'i yojochal yal ch'en yin ip.

- Xonjeyaahoktoj xool q'a' yalan tx'otx' xii yetoj tx'otx' saam, yuxan qil miman sya'ilal yetoj stza' q'a'. ijokumaq'k'ewcha jejolomon!

Wal yek'kan jeb' naj te'winaj tu' seyon'ek' sb'a yalan jun q'olnab' chi'eyol satkan. Kaw tziklew'al tx'otx' tx'ootx' yu jun mimej kixkab'. Chi'elwal yaw jeb' naj te'winaj tu' yu sya'il k'al xiwkanil:

-jChi'eyk'i wan tzetal qib'an!, Schi jeb'.

-jChonjiq'wil!

-jChistziko'tene sq'ab' te' te' katu' chonsq'ojon'eytej t'eb'naj ssat tx'otx'!

-jChismajche sb'a ch'en naach'en k'al tx'otx' jolan katu' k'am chonschaahoktoj jeb' yul.

Keytontu' yun sk'eyle'el jeb' naj te'winaj, jaxak'alch'an no' maax kankan xool wan josb'eh'al te' a'b'il sq'inal tu'. Yuxan laanta'wal yok no' maax yetoj naj winaj.

Yu ma yi' sb'a wan a'leb'al x'ek'-eltoj tu', q'anab'-el jeb' naj tz'ajom Tepehu yetoj Q'ukumatz junelxa. Swaa'alne jeb' katu' sq'anlen jeb' tet junjun yu stz'ajle naj winaj k'al tzet yetal jojsq'anb'alne jeb' yet joitz'ajle schib'eh'al.

Katu' yalon no' waax, no' ooj, no' wakamaya yetoj no' joo tet jeb'.

-Titanwej b'ey Paxil k'al Kayala, kaalub'e ey syaaxilal. Ja' titu' tol puch q'ayin k'al sajin ixim. An k'ewex, an chaap, an jaas, an aawte', an poon tol k'amxa chib'ischa an b'ey jun kaalub'al tu' katu' tol noonaj'el yu yaal awkab' yetoj kakaw.

Sb'eytzetoy sb'a jeb' naj tz'ajom b'ey Paxil k'al Kayala tol ijb'ab'il sb'ee jeb' yu no' noq'. Sjatx'el jeb' ixim q'ayin k'al ixim sajin nal, yaahontoj jeb' tet ix lxmukane yet chiskaloni k'al sb'itz'on'ey skaweh'al kanwan winaj, jaton jeb' chiyij sb'i yin B'alam Qitze, B'alam Ak'aw, Majukutaj yetoj lq'i B'alam.

Jun b'aab'el q'anleb'al yaahok naj Tepehu yetoj naj Q'ukumatz tet jeb', jaton:

-jexixim winaj, ¿Tzet cheyila'? ¡Q'anab'anweji!

-Chiqil tzetal ey yul sat yib'an q'inalon, chi'apnita'ok b'ey skanab'al stxikin tx'otx' tx'ootx', schi jeb'.

Yet yab'on'ok jeb' naj tz'ajom, ok jeb' naj yin il yu man watx'oj tol jelanxak'al wan winaj stz'aj jeb' naj tu', yuxan xuutoj xob' sti' jeb' yul ssat jeb' naj katu' yeytej yilon jeb' yin naat.

Ya'le yistil jeb' yin eymanil yuxan tol chitzaala'aaj spixan jeb' yet chi'el sweyan.

Kaja Paluna ja' ix yistil naj B'alam Kitze: xal ix yistil naj B'alam Ak'ab' yij sb'i yin Chomija, Tzunija ix yet naj Majukutaj. Katu' aale'ok k'akixaja sb'ihøj ix yistil naj Iki B'alam.

Ja' wan kanwan winaj k'al wan kanwan ix ti', jaton jeb' b'aab'el mame k'al b'aab'el txutxe yu jeb' anima yet konob' Kiche.

SKAAB' TUJAN

JEB' NAJ OXWAN MIMEJ WINAJ CHIYUTE SB'A: WUKUW K'AKIX, SIPAKNA YETOJ KAWRAKAN

Ja' titi' jojkek'te'ne sq'inal oxwan anima chiyalok sb'a miman yelok-apnoj yib'an smaasanil ssat tx'ootx'.

Naj b'aab'el chiyijab' sb'i yin Wukuw K'akix katu' k'am chiya' sb'a yin sq'inal yu sbeehomal, ja' aahon'ok yin snaab'al tol chiske' yu yuxan pak'ok yin mimejtaj animahil yin yochen wanojxa b'eehomale.

Eyab' kaawan sk'aal naj Wukuw K'akix tu'. Sipakna Sb'i naj b'aab'el katu' Kawrakan sb'i naj skaab' uninale.

Chiyal naj Sipakna tol yetok smaasanil tx'otx'wonan yu tol junch'an aq'b'al chiyiitoj swa'neni.

Jaxapax naj Kawrakan, kaw mimanxak'al yelok-apnoj naj chiyab'e' yu tol chi'ek' tx'otx' wonan yu yet chistino'tenen'ey yajan ssat tx'ootx'.

Naj Jurakan, Spixan Satkan, yiltej naj jun mimejtajb'ahil ti' katu' yalon tet naj Junajpu k'al lxb'alamke:

-Jexcha' ach'e, aawej'ok sya'ilal yib'an naj Wukuw K'akix yetoj sk'aal yu tol kaw chi'ek'b'antoj naj yib'an yu smimejtajil.

Yab'ok jeb' naj ach'e ti', tol eyab' jun ste'al schaap naj Wukuw K'akix yu tol junjun k'u chib'et naj slo' ssat te', yet chisijjen jeb' schesb'en naj Jurakan, yiitoj yub'eb'al jeb', sb'eytoj jeb' b'ey jun tx'ootx' tu' katu' yewb'an'el sb'a jeb' xool an k'ultaj.

Yet yapni naj Wukuw K'akix tu', aatoj naj sq'ab' te' yu sloon ssat te' chaap tu'. Yalon naj Junajpu jaxka ti'.

-Kub'e naj yetoj junoj stx'ootx'al ub'eb'al.

Yet jun txolanil tu', stujtoj naj Junajpu jun stx'ootx'al ub'eb'al katu' yapni yin yuk'ti' naj Wukuw K'akix, yeytej t'ijnaj naj ssat tx'ootx' katu' wal stoo yaw naj yu sya'il.

Yet yilon jeb' yeyk'i naj sattx'ootx', too naj Junajpu sk'atan naj, asanxin yetk'al jun txolan tu', aawan naj Wukub' K'akix, stzak'ontej naj sq'ab' katu' stukon'el yin xik', xewtu'xin too jininoj naj b'ey snaa yetoj sq'ab' naj Junajpu katu' stx'oxon b'ey ix yistil Chimalmat, yalon jaxkati'.

-Kaawan wan nawal ach'e xintujon yetoj stx'ootx'al ub'eb'alan, x'ok syaab'il wuk'ti'an, chib'ilwixa'oktoj smaasanil ch'en wee katu' kaw ya' chiwab'an. iAa xintukpaxk'al'el sq'ab' junan! Jaxta' iib'il'ok wuti'an yuxan jojjet' unb'a'aaj xool smuk'al q'a'.

Xew yuhi'el juntu'xin, naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke b'et jeb' naj yil kaawan icham anima, tol k'ononixak'al yek' jeb' yu ichamil. Katu' sq'anon jeb' stoo yuk'lemaloj b'ey snaa naj Wukuw K'akix, yu yiihon sq'ab' naj Junajpu junelxa.

Yet apni jeb', tol chotanab'-ey naj wukuw K'akix yul swixlub', sti' snaa, Chi'elyaw yu sya'il yee, yet yilontej wan kaawan icham anima yetoj jeb' naj ach'e chiyalna'ok sb'a yiihoj wan icham anima tu', awteletoj jeb' yu yantele naj yu jeb'.

-keyojob'tu'xin, cha winaj ch'en jawee ti' chiya' sya'il jeb' yu snoq'al. Jojqiltej ch'en katu' jojqaahon'oktoj wanojxa sk'exel, schi wan icham anima tu'.

Schahon'ok jeb' yiihon'eltej ch'en yee naj tu' katu' ja' ixim sajsat ixim yaakan'oktoj jeb' sk'exeloj. Stzikonkannik'cha jeb' stx'anil yuninal yul sb'aq' ssat naj keytu' yun yiilekan'ek' sb'ehomal naj.

Keytu' yun skam naj Wukuw K'akix yetoj yistil Chimalmat.

Jeb' kaawan icham anima swa'ne'ok jeb' sq'ab' naj Junajpu b'ey swixlub' junelxa katu' watx' yunkanoj.

Keytu' jun yeyk'i naj Wukuw k'akix, naj b'aab'el mimejtaj anima chiyute sb'a, yu naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke, yu schejb'en naj Jurakan, Spixan Satkan.

Jun K'uhai, naj Sipakna, b'aab'el sk'aal naj Wukuw K'akix, chi'achni'eytoj xool jun mimej ja' yet yek'ek'toj junk'alwinaj sb'isil wan ach'e, tol jutxb'il'ok jun mimej kucham te' yu jeb', yu sq'anb'alnen jeb' spilalixhaloj snaa, yilontej naj Sipakna tu' tol ehan k'am chib'ilwi jun kucham tu' yu jeb' katu' yalten'ok skolwal naj tet jeb'. Yijon'aaj naj te' kucham tu' stx'ojli katu' yiihontoj naj te' b'ey chiswa'nele'aaj te' naa tu'.

Wan junk'alwinaj ach'e tu' sna' jeb' tol ey smay jaxka jun tzetal chiyil jeb' yin naj Sipakna tu', yuxan yaahok jeb' yin snaab'al tzet chiyun smaql'ekam naj yu jeb' yu yiihon sb'a jun yochb'en jeb' tu', sq'an jeb' tet naj tol chisjotajtej junoj jolan kaw naat yich. Yet yab'en naj Sipakna tzetal chisnaahok wan junk'alwinaj ach'e tu' yin, swa'ne naj tzet alle

tet, asanxin sjeloktoj naj junxa jolan yin spak'ul jun jolan lalan sjolon tu' yet naat-xa yeeytoj yich.

Awtele jeb' yu naj Sipakna yu skolwahok jeb' yiihon'aatej tx'otx' tx'ootx' yetoj naj, katu' yalon jeb' xool jaxka ti'.

-Kaawej'eytoj jun kucham te' ti' yib'an.

Sq'ojeeytoj jeb' te' kucham tu' yin smaasanil yul jun jolan tu', asanxin naj Sipakna oktoj motz'an naj yul jun jolan yin spak'ul tu' katu' yaahon'el yaw naj yet eyapnoj te' te' tu' yib'an snaahon wan junk'alwinaj ach'e tu' tol yib'an naj eyapnoj.

Tzala'aaj wan junk'alwinaj ach'e tu', snaahon jeb' tol kam naj.

Katu' yalon jeb'.

-jXkam naj Sipakna! Qaawej'ey ixim ixim laab'oj katu' chikuwa'nenwej kuchicha yu kuq'intzene tzet x'uhi kuwej ti', ja' yet chiyetnen'aaj sb'a k'al yaa ssab' smimanil naj sipakna, jojqila' ta jøjulchiile'eytoj yu no sanik: keytu' jojyun qilontej ta tol yel xkami.

Yab' naj Sipakna tzetal chiyal wan junk'alwinaj ach'e tu', yutu'xin sk'upel yisq'aj yetoj jun tzuk'an xiil sjolom katu' yaahontoj tet no' sanik. Yet yilon wan ach'e tu' yapni no', yalon jeb':

-jLalan yiile'ek' sq'ahil naj Sipakna yu no' sanik! Kuk'wej kuchicha yin tzaalak'ulal katu' k'am chikuxiw kuq'intzeneni.

Xew yalon jeb' junti', schaahon'ok jeb' yuk'en an. Tol mimanxak'al an yuk'eytoj jeb' yuxan aate' ssat jeb', maaxayab' jeb' tzet yute sb'a katu' yek'pok'lab'oj jeb' ssat tx'ootx'.

Aatej naj Sipakna yul jun jolan tu', stemon'ek' naj te' pat yib'an jeb' naj katu' skam jeb' smaasanil yu naj.

Keytontu' yun skam wan junk'alwinaj ach'e tu' katu' spak'kan'ok jeb' yin weykanil yet yaatoj jeb' satkan.

Chiyaljab' naj Sipakna:

-Wet smaasanil te' te'an, yu tol chiwa'txi te' wu yin junne aq'b'alilal.

Naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke skajwal jeb' yetoj maasanil spixan jun smimantajil chiyute sb'a naj Sipakna, yuxan yu schejb'en naj Jurakan, Spixan Satkan, yaahok jeb' yin snaab'al yin yiihon'el sq'inal naj.

Yootaj jeb' naj ach'e tu' tol ja' no' txay yetoj no' chaap chischi' naj Sipakna, yuxan aale'ey jun aal tet naj yu jeb'. Swa'ne'ey jeb' jun no' etz'eb'al chaap katu' yaahon'oktoj jeb' yul jun naach'en yalan jun witz.

Xewtu'xin stz'ajon yille'eltej sb'a jeb' yetoj naj Sipakna, yet lalan yiiwi'aatej txay naj sti' jun ja' mimej ja'.

-¿Tzet lob'ehal chalo', cha ach'e?, sq'anlenyab' jeb' tet naj.

-Jaton no' txay yetoj no' chaap, asanxin oxeb'xa k'u k'am chiwab'le junoj b'uq'an lob'e kat'u k'amxa chiteecha wahil wuhan schi naj Sipakna tu'.

-toon qetejon jojjachqiitoj b'ey ey jun no' mimej chaap tol xqil yul jun naach'enon, keytu' yun yawteletoj naj yu naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke.

Yijb'aletoj naj Sipakna' yu jeb' naj kaawan ach'e b'ey jun naach'en tu' katu' yalon jeb' tet naj jaxkati'.

-Pak'an chiyun jawoktoj katu' keytu' jojyunjawiihoni.

Sjije naj Sipakna tzet yal jeb' naj katu' yet jaxak'alch'an spenek naj yoktoj yul jun naach'en tu', stenontej naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke tx'otx' witz tu' yib'an naj keytontu' yun yokkan naj Sipakna yin ch'eenal, naj b'aab'el k'aale yu naj Wukuw k'akix.

Naj Kawrakan, skaab uninale yu naj Wukuw K'akix, tol kaw mimejtaj anima chiyute sb'a jaxka smam k'al naj b'aab'el yuxhtaj, yuxan naj Spixan Satkan Schej naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke.

-iMaq'wej paxkam naj Kawrakan!

Naj Kawrakan ti' b'ilo'tene witz k'al chiyune stino'tenen'ey yajan ssat tx'ootx', yet yilcha'ok yu jeb' naj ach'e chiyaahok sb'a yin ujtem k'al ub'em noq'al.

-¿ B'eytu chachtookoj?. Schi jeb' tet naj.

-K'am b'ey chintoohan, tuk'al chintenek' wan witz ti'an, schi naj Kawrakan tu'.

-iAa, Keytu'xin! Schi jeb' naj ach'e tu'.

-Ey jun witz kaw te'laj yek' xqilon, asanxin kaw mimej yeehaaj yuxan ma ske' kaatoj kub'en no' tz'ikinon.

-lihinweytoj titu'an, katu' jojjinmaq'on'eyan, schi naj Kawrakan tu'.

Sb'eytoj naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke katu' ja' snan jeb'naj ehoktoj naj Kawrakan. Chitujwi jeb' naj yetoj yub'eb'al asanxin k'am tx'ootx' chiyub'e'eltoj jeb' naj yetoj.

Asanch'an sqa'eb' jeb' naj chisq'an yin smaq'on kam no' tz'ikin katu' kaw chik'eyxak'al'aaj sk'ul naj Kawrakan yu jeb'.

Yet yok stxolanil loo, oktukan jeb' yaahon'ok sq'a' yu sb'olon q'anb'oj jeb' no' tz'ikin yi' tu', sjoon'ok jeb' sajtx'otx' yin jun no'. Yet smeltzonele no' yib'an q'a' tu' chi'elab'xak'al t'ulab'oj yuntohal no' tol chitit-xak'al kupeq'al yu sab'.

-jkaw suq'uq'ihalxak'al yel sab' no' tz'ikin ti'. !Chi'elxak'al yaal jinti' yuhan. iA'weych'an junoj wetan!, Schi naj Kawrakan tu'.

Keytu' yun ya'le no' tz'ikin joob'il'ok sajtx'otx' yin tet naj yu jeb' naj ach'e tu' yu schiihon'eytoj. Stook'al jeb' najxin, ja' yet apni'ok jeb' b'ey jun mimej witz tu', ya'le naj Kawrakan tu' stenon'eyoj asanxin k'amxa yip naj stenon'ek'oj yu no' tz'ikin schiiheytoj tu'.

Yin k'al eymanil pixle'ey naj yu jeb' ach'e tu', k'alle'ek'toj sq'ab' naj snan yichin yetoj snuq' katu' junne utele'ey yajan naj. Stenle'ey naj ssat tx'otx' katu' ja' titu' mujlekan'eytoj.

Keytu' yun yeyk'i k'al skam naj Kawrakan, naj yox mimejtaj anima, syalixhal k'aale yu naj Wukuw K'akix.

YOX TUJAN

JEB' NAJ AJPU: IXKIK, JUN B'AATZ K'AL JUN CHOWEN

Jun Junajpu sb'ihab' sman naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke tol xool q'ej q'inal yali'el naj yetoj yuxhtaj Wukuw Junajpu, yet k'amto chi'stx'oxaj sb'a naj k'u yetoj ix x'aaw. Wan smamstxutx jeb' jaton naj lxp'yakok yetoj ix lxmukane.

Kaawan yuninal naj Jun Junajpu yil yetoj yistil lxxakiyallo chiyij sb'i jeb' yin Jun B'aatz yetoj Jun chowen. Naj Wukuw Junajpu ma k'alta' yi' naj yistil, skankan naj yin ach'ehal.

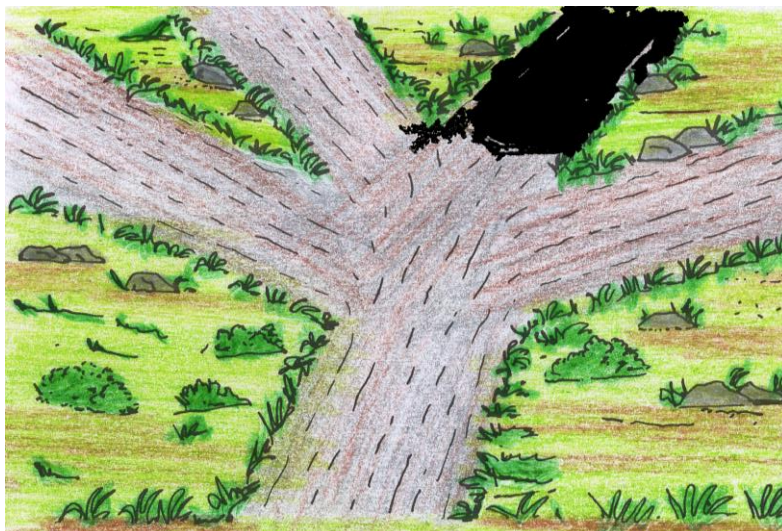
Jun k'uhal, naj Jun Junajpu yetoj yuxhtaj Wukuw Junajpu chiya' sajach palpaluta jeb' naj b'ey yamaq'il sajach. Jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa, yet q'a' k'am stanb'al, ab'letej ya'on sajach jeb' naj yu jeb' katu' schejontej jeb' no' tukulin alom'ab'ix, yu yalon tet jeb' naj:

-titojjob' jeb' naj ya' sajach palpaluta qetojon, schi'ab' jeb' naj ichamtajwinaj tu'.

-Tol jojq'i' tet jeb' najon katu' jojka'tan jeb' najon yu tol miman xak'al aw k'al sb'ilwi'ey tx'otx' tx'ootx' yib'an kujolomon, schi jeb' naj kaawan ichamtajwinaj Jun Kame k'al wukuw Kame.

Yet yab'en'ok jeb' naj junti' yewb'ankan'aatoj jeb' naj smitx'q'ab' yet sajach yul skaanil snaa katu' stoo jeb' yetoj no' chejab'wom b'ey Xiwalwa.

Apni'ok jeb' b'ey jun b'ee tol kaneb' chiyute'aaj sb'a katu' q'anab'aaj jun q'ejin b'ee tet jeb'.

- Sb'eehin jeb' naj ichamtajwinajan, schi tet jeb'.

Stook'al jeb'xin, yul jun q'ejin b'ee tu' masanto apni'ok jeb' b'ey xewb'al jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa. A'le skawil sk'ul wan chotan'ey yu jeb' naj ach'e tu' asanxin ja' wanti' tol tete' jeb' yuxan ma spajtze jeb' jun skawilk'ule tu'.

Stzeele jeb' naj yu jeb' naj ichamtajwinaj tu' katu' schejle'ey chotan jeb' naj yuxhtaj sb'a tu' yib'an jun ch'en ch'een kajnak'inaj yu q'a' keytu' yun tz'aatoj schoop naj Jun Junajpu yetoj naj Wukuw Junajpu.

Kaw chi'aaxa sya'il sb'ajil k'al sk'ul jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa tu' stzeehe'ok yin jeb' naj yu tol kaahelxa chi'eyk'i jeb' naj yu jeb'.

Aaletoj naj Jun Junajpu yetoj naj Wukuw Junajpu yu naj Jun Kame yetoj naj Wukuw Kame b'ey jun snaahil q'ejq'inaj yet etnek'ulal. Yet eeyxa'ek' jeb' naj titu', alle tet jeb' naj yu no' chejab'wom:

- *Jaxta' wan sik' yetoj te' taatila schi jeb' naj ichamtajwinaj, tol tzejank'al'ok jeyu pilan aq'b'al katu' chaya'on meltzoj yekal yet k'amk'alni'oj q'anb'il'eytoj.*

Yet sq'inib'i'aaj junxa k'u, q'anlele'ab' tet jeb' yu jeb' naj *ichamtajwinaj* yet Xiwalwa:

-¿*B'eytu' ehok an chulb'ehalsik' k'al te' taa?*

-Xnuscha'eytoj yu tol eeyk'al'ok q'a' yin pilan aq'b'al jaxka yun yalle eeyonon, keytu' yun spajtzen naj Jun Junajpu yetoj naj Wukuw Junajpu.

-Keyojob'tu', asanxin ja' yu yuxan jojjexkamoj; tal xya'el jek'uhal, keytu yun yalle tet jeb' yu naj Jun Kame yetoj naj Wukuw Kame.

Yet jun txolan tu'xin, alle tet jeb' chejab'wom yu jeb' naj *ichamtajwinaj* yet Xiwalwa tol chimaq'lekam jeb' naj yuxhtaj sb'a tu' katu' chimujle'eytoj smimanil jeb'. Yet k'amto chi'uhi jun chejab' tu', tzok'elekan'el sjolom naj Jun Junajpu katu yaalekan'ok yin jun tajin oy eey yul b'ee; asanxin yet yuten jeb' junti', syaaxb'i'aaj jun oy tu' katu' k'oli ya'on sat.

B'et jeb' naj *ichamtajwinaj* yet Xiwalwa yil te' te' tu' katu' yilontej jeb' tol nonajxak'el yu tzima. Kaw k'eyaj sk'ul jeb' katu' yawasnén jeb' stenle ssat te' tu'.

Naj *ichamwinaj* Kuchumakik yet Xiwalwa, eyab' jun skutz'in naj chiyij sb'i lxxik, tol q'opo ix unintoo, ja' yet yab'en tzet chi'alle yib'an te' te' tu', yaloni.

-¿*tzet yu yuxan k'am chitoo wil jun te' te' chi'alle tu'an?*

Too ix q'opo lx unintu' titu' katu'yet eyxa'ey ix skawilal te' te' tu', yoché ix yab sloohi an awas ssat te' tu'.

Katu', sq'anab'aaj jun sb'ajil kamom ewan'oktoj xool sq'ab' te' te' tu', tet ix jaxka ti':

-*B'aj jun ante' ti', ¿Chawoche?*

-Jaa', Chiwochehan, schi ix q'opo ix unintu'.

-Keyojob'tu', iitej jawatx'q'ab'xin, schi jun sb'ajil kamom tu' tet ix.

-yeexin, schi ix lxxik tu' katu' tzub'li'eytej jun sb'ajil kamom tu' yuul sq'ab' ix.

Ok t'anana ix Ixkik tu' yuul sq'ab' asanxin xaxk'eypax'aaj jun tzub'e tu'.

Yet yilontej ix Ixkik tu' junti', yaloni:

-¡Jun jatzub' xatzub'e'eytej winan, x'uk'letan yu jinq'ab'an!

Katu' taq'wi'aaj jun sb'ajil kamom tet jaxka ti':

-Jak'alch'an yu jintzub'an jojjawil wuninalan.

Keytontu' yun yokkan kaawan jeb' naj unin yin ix ixkik yuk'alnach'an jun tzub'e tu'.

Maasanil junti' uhi'el yu schejb'en k'al sjelanil snaab'al Jurakan, naj Spixan Satkan.

Yiltej naj Kuchumakik tol mimejalxa ix skutz'in yet wajeb'xa x'aaw yok mimejal katu' eyman too yal naj jun ab'ix tu' tet jeb' ichmtajwinaj yet Xiwalwa.

-¡Oh, Señores! ¡Ixquic engendró un hijo, exclamó.

-¡Aahin, jex cha ichmtajwinaj! xyijok yune' ix Ixkik, schi naj.

-Q'anle'ab' tet ix jakutz'in tu', jojjawab' tzet jojjala', keytu' yun yalle tet naj yu jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa tu'.

Meltzotej naj Kuchumakik tu' b'ey snaa katu' sq'anlen yab' naj tet ix q'opo tu'.

-ǂMajyet jun unin xawijok tu'?

-K'am wune'an, mamin, k'amto ey chiwille jinb'a yetoj junoj winajan, schi ix Ixkik tu'.

Ma sijje jeb' naj ichamtajwinaj yet xiwalwa tzet yal ix, yuxan yal jeb' tet schejab', no' tukulin, tol chimaq'lekamoj katu' chimeltzo no' yetoj spixan ix yuul junoj tzima.

Ijle'aaj ix q'opo ix'unin tu' yu no' chejab'wom tu' katu' yiiletoj ix yu smaq'lekamoj, asanxin yal ix tet no' jaxkati':

-K'am chinjemaq'kaman, K'am tzetal peena xinwa'nehan. Tol ja' jun sb'ajil naj Jun Junajpu tzub'li'eytej yul jinq'ab'an yuxan keytu' xyun yek'toj jun ti'.

-Asanxin ǂtzet jojqiitoj tet jeb' naj ichamtajwinaj sk'exeloj japixan tu'on?, schi no' chejab'wom tu' tet ix.

-Aawej'eytoj jun kajin yaal te' jaxka chik'ile chi'elol yin te' te' ti' yul te' tzima, schi ix Ixkik tu'.

Swa'ne no' chejab'wom tu' tzet alle tet jeb' yu ix katu' yin eymanil taaheytoj jun yaal te' te' yul te' tzima tu', tol xilili yute'eytoj sb'a, jaxka yili'ok junoj pixane.

Yiitoj no' tukulin jun tzima yetoj jun yaal te' taanaj'eytoj tu', tet jeb' ichamtajwinaj yet Xiwalwa, tol sq'ojtoj jeb' yin eymanil xool q'a', katu' yel wee'ehoj sab' xool qa'eb' tol suqu'ixak'al, yuxan k'eyaj sk'ul jeb' smaasanil.

Yet lalan yek'toj jun tu', sb'ejonkan no' tukulin tx'otx' Xiwalwa katu' stit tzajan no' yintaj ix q'opo ix'unin yib'an sattx'otx' tx'ootx'.

Keytontu' yun yeetax jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa yu ix Ixkik yetoj no' chejab'wom jaton no' tukulin.

Stoohab' ix Ixkik b'ey snaa ix Ixmukane, yalon'aaj ix sataj ix jaxka ti':

-Xinjul titi'an, chikay ixmukane. Jaahin ixkikinan, ix jawalib'.

-ǂYelmi tzet chawal tu'xin? schi hab' ix chikay tu' tet ix.

Tx'oxeltojxin, ani jatx' junoj txim ixim nal b'ey tx'otx' stx'ootx'al qawen.

-Keyojob'tu'xin, schi ix Ixkik tu'.

Sb'eytzentoj sb'a ix q'opo tu' b'ey ey ixim awal tu', asanxin tol junch'an k'uhan txaxok yu ix.

Yetojwal takk'ulal yiihe'el ix Ixkik sxil ya' ixim nal tu' katu' yaahon'eytoj yul txim, asanxin yet jatok'al yaahon'eytoj ix, pak'ok wanti' yin nalil katu' snoohel jun txim tu'. Xewtu'xin jul no' noq' kolwa'ok yin ix yu yiihontoj jun ijatz tu'.

Yet yilontej ix Ixmukane jun txim tu', tol pilchanaj'aaj ixim awen awal tu' yu ix Ixkik snaahon ix katu' too yilonwal'ek'oj yu yiihon'el yin sk'ul.

Asanxin, tz'ajanpax yeey ixim awal tu', katu' smeltzotej ix Ixmukane tu' b'ey snaa yalon ix tet ix q'opo ix'unin tu' jaxkati':

-Q'ojb'ilne jun tx'oxb'anile ti' yu wootajnen'el tol walib'achan.

-Yet yeyol sk'uhal ya'on'aloj yune' ix Ixkik tol kaawan winaj unin jul yu ix yij sb'i yin Junajpu k'al Ixwalamke.

Wanxa kaawan ach'e, naj Jun B'aatz k'al naj Jun chowen jatu' kaahan jeb' yetoj schikay Ixmukane. Tolab' k'aale yee jeb' naj yu naj Jun Junajpu yetoj yistil Ixwakiyalo. Jaahab' yet yali naj Junajpu yetoj naj Ixwalamke, stx'em sb'a ix chikay Ixmukane yuxanab'

chi'eetax jeb' yu ix. Tol ujteb'ilab' chitoo jeb' naj ub'e tz'ikin yu ix, yu ya'le schi' naj Jun B'aatz yetoj naj Jun Chowen, chischiihon'eytoj jeb' naj katu' k'am chiya' jeb' ni'oj yet wan yalixh yuxhtaj tu'.

Jun k'uhal, naj Junajpu yetoj naj lxwalamke meltzo jeb' b'ey snaa katu' k'am junoj tz'ikin iib'il yu jeb', stit sjowal ix schikay jeb' naj tu' katu' stzule'el jeb' naj yu ix.

-Chikay, schi jeb' naj, kaw ek'alle no' xqi'lehon, asanxin tol xkankan tx'apan no' xool sq'ab'laj te' te' katu' kaw yalixhch'antooohonon yuxan ma sqe' qiihon'eytej no'on. Tala chisqe' kuskolon jeb' naj kuxhtaj ti'on stoo yiihon'eytej jeb' naj no' yu tol wa'txawal jeb' naj eyonon.

-Yeexin, schi naj Jun B'aatz k'al naj Jun chowen, chontoo jeyetoj yet yekalon.

Yet sajb'ihaaj junxa k'uhal, apni jeb' naj kanwan yuxhtaj sb'a yich jun te' te' mimej yeehaj. Naj Junajpu yetoj naj lxwalamke, miman no' tz'ikin stujeytej jeb' yetoj yub'eb'al katu' skan tx'apan no' sq'ab' te' te' tu'. Jaxa naj Jun B'aatz yetoj naj jun chowen aatoj jeb' yu yiihon'eytej no', asanxin maaxa sqe' yeytej jeb' sq'ab' te' yu tol chib'toj steel katu' schib'el yin ste'al te'. Yet yilontej wan yalixh yuxhtaj jeb' naj tu' yalon jeb' jaxkati'.

-liwej'el jek'alil katu'chepixon'ok yin jek'ul, jojan cheyutekan junoj stxaam, cheyaahon'eltej jeyintaj xool snan jexub' katu' chejajon'el jeb'a.

Naj Jun B'aatz yetoj naj Jun chowen swa'ne jeb' jaxka tzet yal wan yuxhtaj tu', asanxin wan sk'alil jeb' naj tu' ok yin neehe'al katu' spak'ok' jeb' naj yin maaxil; yek't'unlab'oj jeb' naj sq'ab'laj te' keytu' yun stookan jeb' xoollaj te'.

Yet sjul naj Junajpu yetoj naj lxwalamke b'ey naa yalon jeb' naj tet schikay lxmukane tol pak'kan'ok wan yuxhtaj jeb' naj yin noq'al katu' yalonpaxk'al jeb' jaxka ti':

-K'am chitak jak'ul chikay, jojjulk'alta' jeb' naj kuxhtajtu'on. Asanxin manchaj jatzeehi yet jojjawilon'ok yin jeb' naj.

Yet xew yalon jeb' juntit', stoo jeb' yoxwanil xoollaj te', yeychotan jeb' katu' ja' snan jeb' yaaheytoj schikay tu'. Schaahon'ok jeb' naj ach'e tu' stenon smitx'q'ab' katu' sb'itnen jeb' jun b'it "No' smaax naj Junajpu"

Yet yab'entej naj jun B'aatz k'al naj jun Chowen jun b'ittu' tol chikaanalwi jeb' x'oxon'aaj sb'a yetoj jun b'ittu'.

Yet yille'ok sat jeb' k'al tzet chiyute sb'a, ma ijcha'eytoj yu ix ixnam tu' katu' stzeehi'aaj ix yin jeb' keytu' yun smeltzotoj jeb' xool te' junelxa.

-ljle'eytoj jatzeehi tu' chikay, schi jeb' naj kaawan tu' tet ix, jun a'leb'alti' tol kanelch'an'el chisqe' kuwa'nenon.

Schaahon'ok jeb' naj ach'e tu' sb'itnen jun sb'ital no' smaax tu' katu' yeltej jeb' naj junelxa, asanxin ja' yet yok t'anan ix chikay tu' yin jeb' naj kaw k'amxa chi'oktukan stzeehi ix yin jeb'. Keytu' yun smeltzo naj jun B'aatz yetoj naj jun chowen xool te' junelxa, jaxa yet skanel'elal maxa jul stx'ox sb'a jeb' naj.

-Xkuwa'ne junti'on, yu tol ja' jeb' naj kuxhtaj tu' tol chichiichon'ok jeb' naj qinon, peena chiyute sb'a jeb' naj eyonon katu' kaw xonsb'aakam jeb' najon katu' mimejtaj animahil xyute'aaj sb'a jeb', schi jeb' naj tet ix schikay tu'.

SKAN TUJAN

NAJ JUNAJPU YETOJ NAJ IXB'ALAMKE

Yet xew yaahonkan'ok wan yuxhtaj jeb' naj tu' yin maaxil, naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke okkan jeb' yin yilontoj ixim awal. Yiihontoj jeb' yeche k'al yawb'al katu' stoo jeb' b'ey tx'otx' stx'ootx'al awen.

Junnech'an echehal ya' jeb' yin jun te' te' katu' yek' pomnaj, ja' yet yek' pomnajtuxin stzikontej wan te' aq'te' katu' jaxa te' aq'te' tu' tzikontej wanxa te' te' keytu' yun stelk'o'ek' smaasanil te' te' tu' yu jeb' naj.

Keypaxk'al tu', tol junnech'an awb'alil ya' jeb' naj sattx'otx' tx'ootx' tu' katu' yawchakan ixim smaasanil.

Kaw k'eyb'alk'ulexak'al yili stelk'otoj te' te' yin junne echehal k'al yawchakan sattx'otx' tx'ootx' tu' yu jeb' naj.

Yet lalan smulna smitx'q'ab' jeb' naj tu' yin yeesalil, yawtentej jeb' no' uuch, yalon jeb' naj tet no' tol chib'itli'aaj ta chi'apni ix schikay jeb' tu' yetoj slob'e, yu tol jak'alch'an ub'e tz'ikin chiyoche jeb' chiyune'.

-iKurukuku, kurukuku! sb'itli'aaj no' uuch yet yilontej tol kawilxa stit ix chikay tu' yul b'ee.

Eyman meltzotej jeb' naj b'ey ixim awal yet yab'entej jeb' sb'itli no' uuch tu', ey jun naj aahon'aatoj sq'aahil te' yin sjolom katu' junxa naj tol sjootoj tx'ootx' yin sat k'al yin sq'ab'. Yu snaahon ix chikay tu' tol kaanxa mulnahil chiyun jeb'.

Yet xew slow jeb' yet chuman, yamanxa yun smeltzotej jeb' b'ey naa.

Yet junxa k'uhal, naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke, too jeb' b'ey ixim yawal. Ja' yet yapni jeb'xin yilon jeb' tol smaasanil te' te' k'al te' aq'te' stzok'b'ilkan'aaj yu jeb' yet yewihal,

tol pitzk'onaj'aaj katu' aanajxawaahan te' katu' k'amto junoj awen tzetal awb'il'ey
sattx'otx' tx'ootx' yu tol keyk'altu' yili tx'otx' jaxka yet yalantoj.

Ya'on jeb' naj jun echehal junelxa yu stzok'on'ek' smaasanil te' te' k'al te' aq'te' katu'
schukun'eytoj jeb' naj yawb'al yul tx'ootx' yu yawchakan ixim awal smaasanil.

Yalon jeb' naj kaawan ach'e jaxkati':

-Jojqil yaq'b'al ti' nanik' keytu' yun qiloni maj chon'etneni.

Keytontu'xin, yewb'an'oktoj sb'a jeb' xoollaj te' te' katu' yet tuxaxak'al chi'ok
chuman'aq'b'al, yilontej jeb' tol chisyamb'a'ey sb'a smaasanil no' xoollajil te' noq' katu'
yalon no' jaxka ti':

-jJexte', aanejwaanoj! jJex'aq'te', aanejwaanoj!

Yet apni'ok no' noq' b'ey ewan'el naj Junapju yetoj naj lxb'alamke, yoché jeb' smitx'ey
no' puma yetoj no' b'alam, asanxin el no'. Skawilal jeb' ek'ek'toj jun no' k'ultajil chee
yetoj jun no' txitx katu' jak'alch'an snee no' mitx'chatej yu jeb' naj, asanxin tol elpax
tujnaj snee no' tu' katu' yel no'. Yuxan k'otxanch'an snee no' k'ultajil chee yetoj no' txitx.

Kaw asanch'an no' tx'oow mitx'cha'ey yu jeb' katu' yalon sb'a no' tet jeb' jaxkati':

*- jJajinwej'elan, k'am chinjemaq'kamanoj! Man jemulnahilojyee jeyawwi awal yutol ey
tzetal a'b'ilkan'eyex. Wan smitx'q'ab'il sajach palpaluta jeb' naj jemam k'uhankon'aatoj
yul skaanil jenea. Tol k'am chiyoche ix jechikay lxmukane chiyaatoj eyex, yu tol sya'iloj
kamtoj jeb' naj jemam, b'ey Xiwalwa.*

- toon b'ey naa katu' chatx'oxon qilon, schi jeb' naj ach'e tu' tet no'.

Yet yapni jeb' b'ey naa tu', tol b'aab'el sq'an slob'e k'al tzetal chiyuk' jeb' naj tet
schikay. Sk'unxa'al jeb' katu' stennon'ek jeb' jun mook ja' tu' katu' yalon jeb' tet ix jaxkati':

- Chikay, kaw chitaj kuti'on, k'amxapax ja' yuul mooke. Ani i' ni'ojxa qet b'ey ja' snuq'ja'.

Yet naat-xawal stoo ix chikay tu', schejontoj jeb' naj ach'e jun no' yalixh us yu sjolontoj
no' ni'oj jun mooke tu'.

Xax'ek'waltoj jun txolan katu' yalon jeb' tet stxutx:

Ani il tzet chi'iilhon ix chikay sti' ja' mimej ja' yuxan eehan k'am chijul ix.

Yet stoo ix lxxik yilon ix lxmukane, yiihonkan'aatej jeb' naj ach'e no' tx'oow b'ey ewan'eytoj yu jeb' katu' yaatoj no' yul kaan, xuyun'eytej no' palpaluta k'al jantaj mitx'q'ab'e yet sajach. Naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke sik'aj jeb' katu' yewb'an'el jeb' yin eymanil.

Xewtu'xin, too jeb' b'ey ja' snuq'ja' b'ey eetoj stxutx k'al schikay, smajchen'el jeb' jun sjolanil tx'otx' mooke tu' katu' yamanxa yun smeltzotej jeb' b'ey snaa.

Yet junxa k'uhaxin, ya' sajach jeb' naj ach'e tu' ey jun amaq' b'ey chiya'k'alta' sajach jeb' naj kamom smam jeb' tu': naj Jun Junajpu k'al naj Wukub Junajpu. Kaanxa chi'ek'tak'lab'oj jun palpaluta tu' yuxan yab'tej jeb' naj winaj ichamtajwinaj yet Xiwalwa katu' yalon jeb' tet schejab'wom jaxkati'.

-¿Maj txekel wan chi'a'on sajach qib'an, sattx'ootx' tu'?

Aniwej yu jeb' yuxan chitit jeb' a'o sajach qetojon.

Apni no' chejab'wom tukulin b'ey snaa ix lxmukane katu' yalon no' schejb'anil jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa tet ix.

Kaw takel sk'ul ix lxmukane katu' schejontoj ix jun no' uk' too seyon jeb' naj ach'e tu'.

Ja' yul b'ee ilcha'eltej no' pejey chiyij sb'i Tamasul yu no' uk' tu'.

-Cha uk' ǀB'eytu' chachtookoj? Schi no' pejey tet.

-Tol chintoo b'ey lalan ya'on sajach palpaluta jeb' naj ach'ehan, tol ey jun ab'ixq'ane iib'il'ok wuhan.

- K'amxa chisqe' jab'eyi kaw k'umb'inajxa jawok chiwilan. Ta chawoche jinb'uq'acheytojan katu' jintoj jininoj jawetojan.

-Yexin, schi no' uk' tu'.

sb'uq'le'eytoj no' uk' yu no' pejey, Tamasul katu' slaahon'ok no' stoo t'ujlab'oj yul b'ee.

Chik'umb'ixa no' Tamasul tu' slaahon'ok stoo t'ujlab'oj yet yille'eltej sb'a yetoj no' laab'a Sakikas.

-ǀB'eytu' chachtook' cha Tamasul? Sq'anle no' laab'a tet.

-Ey jun ab'ixq'ane iib'il'ok yul jin nuq'an tet jeb' ach'e chissajachwi palpaluta, schi no' pejey tu' tet no'.

Kaw chachk'umb'ixa chiwilokan cha Tamazul, k'amxawal chisqe' jab'eyi. Ta chawoche chachjinb'uq'eytojan katu' chachwihontoj yin eymanil.

Yet yalon no' junt'i, sb'uq'le'eytoj no' pejey yu no' laab'a tu' katu' stoo no' yul yalixh b'ee. Yuxan lob'e yeekan no' pejey yu no' laab'a.

Yet yilletej stoo ssululoj no' sakikas yuul b'ee yu no' chii chiyij sb'i Wak. Sq'anle no' tet jaxka ti'

ǀB'eytu' chachtookoj?

-Ey jun ab'ixq'ane iib'il'ok yul jink'ulti'an tol chintoowa' tet jeb' naj ach'e chissajachwi palpaluta.

_Chachk'umb'ixa chiwilan, ta chawoche, chachjinb'uq'eytojan katu' chintoo jupopoj jawetojan, schi no' chif tu' tet.

Yee, schi no' laab'a tet no' chif tu' katu' sb'uq'le'eytoj no' yu no'. Jataxk'al yettu'xin, tol lob'ehal yeekan no' laab'a yu no' chii.

Eymank'al apni'ok no' chii b'ey chissajachwi jeb' naj ach'e tu' katu' ey jun naj ub'en no' keytu' yun yeyki no' sattx'ootx'.

Ey jun ab'ixq'ane iib'il'ok yuul jink'ul wu eyexan, schi no' chii tet jeb' naj, asanxin ante wejkan jinsatan katu' jojwalon eyexan.

Naj Junajpu yetoj naj Ixwalamke slaahok' jeb' naj yanten sat no' yetoj jun tzuk'an stz'umal spalpaluta.

-Jaxta' jun jinchejb'anil ti'an, schi no' chii katu' xaahen'aatej no' laab'a, Sakikas.

Sq'anlen jeb' naj ach'e, tet no' laab'a.

-¿lib'il'ok junoj ab'ixq'ane jawu?

Jaa', schi no' Sakikas, iib'il'ok yul jink'ulan katu' xab'en'aatej no' pejej, Tamasul.

Al jachejb'anil yin eymanil, schi jeb' naj ach'e tu' tet no' pejej.

-lib'il'ok yul jink'ulan, schi no' Tamasul, jaxta'tila.

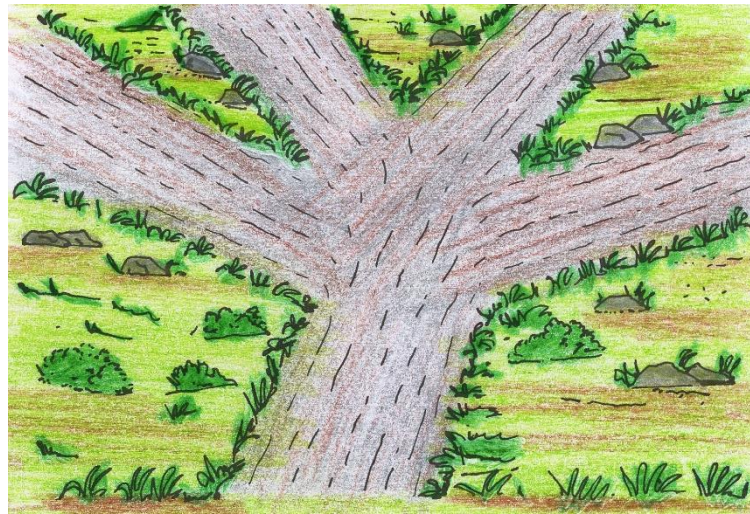
Ya'le no' pejej xab'en'aatej no' uk', asanxin tuk'alta' naab'a yetne sk'ul no' xab'i, kaw ek'al'el tek'lepooj yul schoop no' yu jeb' naj ach'e tu', maak'alta' aatej yu no'. Yuxan tol peq'an'ey schoop no' pejej.

Katu', seyon yil jeb' naj ach'e yul sti' no' yilontej jeb' naj tol ja' snan xool yee no' tx'apankan'oktoj no' uk' tu'. keytu' yun yalle schesb'en ix chikay lxmukane yu no' tet jeb'.

Naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke yaahok yin snaab'al, smeltzotej jeb' yin eymanil b'ey naa yu yalonkan too sb'a jeb' tet schikay yet k'amto chitoo jeb' b'ey Xiwalwa, ey jun naj awonkan'ey jun te' wale' yecheloj tol ikisk'al jeb'.

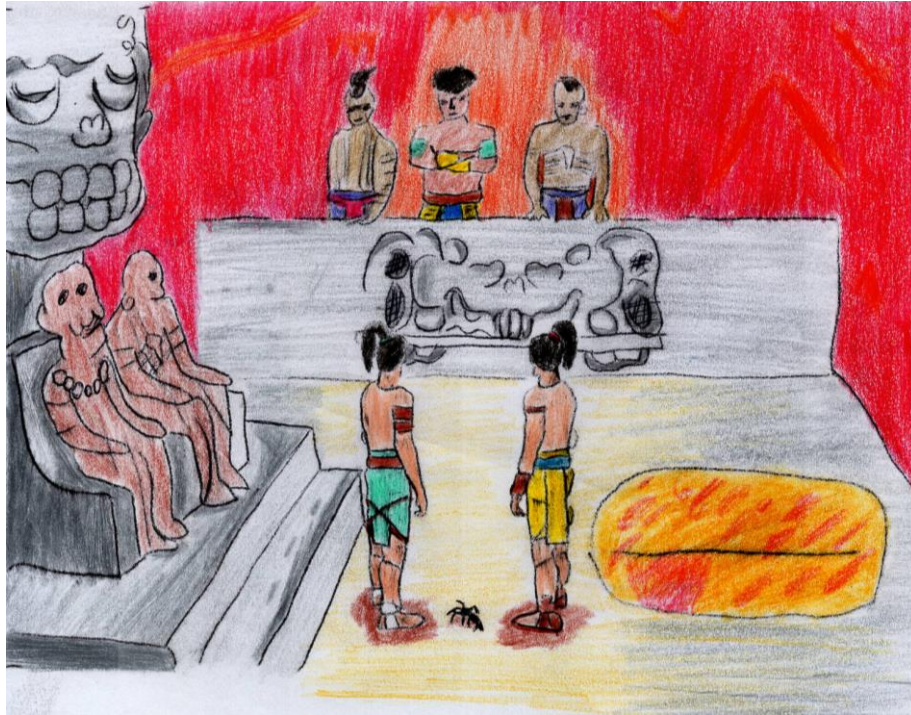
Ta jojtajel te' wale ti', chiyal'elok-apnoj tol xkukamon; Asanxin, tapax chiwoli te', jojjawotajne'eloj tol ikis jeb' naj jawi. Schi jeb' tet ix lxmukane.

Yet xew yalonkan jeb' junti', sb'eytzentoo sb'a jeb' b'ey Xiwalwa. Ja' yet yapni jeb' naj b'ey jun b'ee tol kaneb' chiyute'aaj sb'a, stukeltej naj Junajpu jun xiil sat, ya'on pak'ok' naj yin yalixh usal katu' schejon b'aab'itoj no' naj sataj yu snutz'ontoj smaasanil jeb' naj ichamtajwinaj. Jaxkati'xin, joj'aa yaw junjun jeb' naj katu jojyalon'el sb'i.

Yet yapni'ok jeb' naj ach'e tu' b'ey Xiwalwa, ya' jeb' skawil sk'ul junjun jeb' naj ichamtajwinaj yin sb'i smaasanil, k'am junoj ma yal jeb' naj.

Katu', yalle tet jeb' naj yu jeb' naj ichamtajwinaj jaxkati':

-Eymanej eyanej chotan yib'an jun panku' chem tu'la.

-k'amaj, tol ch'een katu' wal skajil, schi jeb' naj ach'e tu'.

-Keyojob'tu'xin, iwejtoj jeb' b'ey snaahil q'ejq'inal, schi jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa tu'.

Sjije no' chejab'wom tu' tzet alle tet katu' yihontoj no' kaab taa k'al kaab' chulb'ehalsik'.

-Jaxta' wan sik' yetoj te' taatila schi jeb' naj ichamtajwinaj, tolojob' tzejank'al'aaj jeyu pilan aq'b'al katu' tz'ajanojab' yok jeb' yet chaya'onmeltzoy yet yekal, keytu' yun yalle tet jeb'.

Naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke sna' jeb' yin watx' tzet chiyun yetnen jeb' wan ichamtajwinaj tu'. Stukel jeb' kaab' xiil snee no' wakamaya katu' yaahon ok jeb' naj junjun yin te' taa katu' yaahon'eytoj jeb' no' kukuy yul junjun sjolom te' chulb'ehalsik', yuxan tol ek'al'ok q'a' yin chi'illey.

Yet junxa k'uh'al, jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa k'eyaj sk'ul jeb' naj yilon'okoj tol jak'al ja' yok te' taa k'al an sik'.

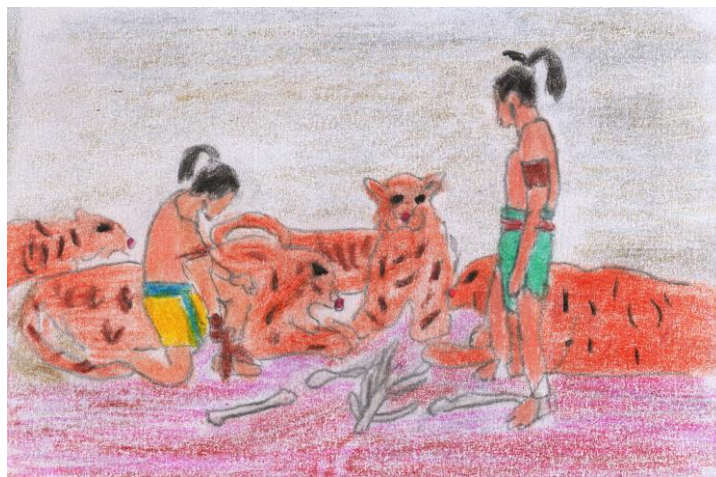
Tojobab' jeb' b'ey snaahil ch'en nawax Chay tolojob' cheyiitej jeb' kaneb'oj tzimahil xumak te', Keytu' yun yalon jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa, Jun Kame yetoj naj Wukuw Kame.

Sb'eytzentoj sb'a jeb'naj kaawan ach'e b'ey jun snaahil sya'ilaltu', oktoj jeb' naj yuul asanxin ma ok syaab'il jeb' naj yu ch'en navax tu'. Yet sq'ejb'i'eyoj, yawte jeb' naj no' sanik yu stoo no' sb'ixon'el xumak te' b'ey yawb'ehal xumak te' jeb' naj ichamtajwinaj, yet junxa sq'inib'al, yaatoj jeb' kaneb' tzyma tol noonaj'el yu xumak te'.

Kaw k'eyaj sk'ul jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa yilon'ok tol ikistok'al jeb' naj ach'e tu', katu' stzuun'el jeb' wan yilomal yawb'ehal xumak te' tu' yutol ma yil jeb' sb'ixle'eloy k'al yelq'aneletoj yu no' sanik.

Yaahok jeb' naj ichamtajwinaj yin sk'ul ya'on junoj sajach palpaluta yetoj jeb' naj yune' ix q'opo ix'unin lxxik. Xewtu'xin yaaletoj jeb' naj b'ey snaahil sik, yi'paxk'al jeb' naj b'ey jun naa tu', yutol sq'anb'alne jeb' yesalil sjelanil snaab'al yu sk'eyaj jun chew tu'.

Jaxa yet yoktoj naj Junajpu yetoj naj lxwalanke yuul snaa no' B'alamxin, ya' jeb' b'aj tet no' ch'aan noq' tu' yuxan ma chiiletoj jeb' naj yu no'.

Yet jun aq'b'al tu' aale'oktoj jeb' yuul Snaahil Q'a' yu skamel jeb', asanxin kaw watx' sk'ul jeb' katu' sa'alxak'al yok jeb' yet yeltej jeb'.

Yet slahub'alxin, aaletoj jeb' naj yu wan ichamtajwinaj yet Xiwalwa b'ey Snaahil no' Sotz', yu skolon sb'a jeb' tet wan no' noq' ti' naj Junajpu yetoj naj lxb'alamke weyeytoj jeb' naj yuul yub'eb'al. Yet tuxawal chisajb'i'aaj, stukb'a'aatej sjolom naj Junajpu yet

yiloni ta xaxsajb'i'elobj. Yetk'al jun txolanil tu', ja' no' Kamasotz', sotz'al kamich, tzok'on'el sjolom katu' yiihontoj b'ey yamaq'il ssajach jeb' naj ichamtajwinaj.

Yawte'ok naj lxwalanke smaasanil no' noq', no' yalixh k'al no' mimej, yet chikolwa no' swa'nen'ok sjolom naj Junajpu. Smaasanil no' apni'ok yet yawtele tu'. No' tzunanxa apni'okoj ja' no' aq'. Yu tol ja' yetoj stz'umal no' swa'ne'ey naj lxwalamke jun jolome laanta'walyok yetoj yet naj Junajpu, katu' yaahon'ok yin smimanil naj.

Yet junxa k'uhall, apni jeb' naj ichamtajwinaj b'ey yun sajachb'al tu' katu' yalon jeb' tet jeb' naj ache tol chiya' sajach jeb'.

Yet sq'ojletoj no' palpalutatu' tet naj lxwalanque, eltej naj yin no' katu' kaw naat stenkantoj no' naj yin tx'otx' sajachb'al tu'. yet jun txolanil tu' eyab' jun no' txitx ewan'oktoj yintaj jun k'uhan ste'al te' pahich, eltej jumnaj katu' stoo jininoj yuul tx'otx' sajachb'al tu', jaxka yalb'en naj lxwalanke. Jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa too tzajan jeb' naj yintaj yu snaahoni tol ja' no' palpaluta. Yet lalan sk'eyek' jeb' naj ichamtajwinaj tu', naj lxwalanke yihaj naj sjolom naj Junajpu katu' yaahon'ok naj yin smimanil yuxhtaj tu'. jaxak'al jun swa'ne'ey naj yetoj stzumal no' aq' tu' kankan yuul amaq'.

Yin slaahob'al, naj Jun Kame yetoj naj Wukuw Kame, jeb' ichamtajwinaj yet Xiwalwa, schej jeb' yaale'ok junoj mimej q'a'. Katu' yalon jeb' tet jeb' naj jaxka ti'.

-Tol kanel'el jojjex'ek' t'ujlab'oj yib'an jun mimej q'a' ti'.

Sijjen jeb' tzet alle tu'xin katu' jakjonb'a yute'ey sb'a jeb', skulusne'ey sq'ab' jeb' naj katu' sq'ojontoj sb'a jeb' xool jun mimej q'a' tu', b'ey kamel jeb'.

Kaw chitzaala-ab' jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa yu tol snaahon jeb' tol eyk'i jeb' naj yu jeb'. Sjutx'lepooj sb'ajil naj Juanjpu yetoj naj ixb'almke yu jeb' katu' sq'ojontoj jeb' xool jun mimej ja'.

Tookan spojojal wan b'aj tu' yich ja' katu' eyman pak'ok yin kaawan ach'e sa'alxak'al yoki tol chikanalwi jeb' katu' chistx'oxonxak'al jeb' yesalil sjelanil snaab'al.

Xax'ek'toj jayeb' k'u, stx'oxon'aaj sb'a jeb' naj ach'e tu' b'ey Xiwalwa tol meeb'a'xak'al yute'el sb'a jeb' skaawanil Katu' yalle tet jeb' naj yu jeb' naj ichamtajwinaj tol chikaanalwi jeb' tet jeb'.

Yeexin, schi jeb' naj ach'e tu'.

Katu' sb'itnen naj Junajpu yetoj naj lxb'alanke skanalb'al no' Saab'en, no' tonton katu' kaanalwi jeb' yin sb'ital no' lb'atx, no' Txii noq' yetoj sb'ital no' jojan steel yajan tz'ikin.

-Ey jun naj ichamtajwinaj alon'aaj: ti'nanik'xin kook'tx'innewejtoj no' jintx'i'ti'an katu' chepitzk'onen'aaj no' junelxa, schi naj.

Skook'tx'innentoj jeb' naj kaawan ach'e no noq' tu' katu' eymanpaxk'al ya' pitzk'o'aaj jeb' naj junelxa sb'ilo'tene snee no' yu tzaalak'ulal.

Naj ichamwinaj tu' sq'an naj junxa a'leb'al yesalil sjelanil naab'ale.

-Nuswej tz'a'ey jinnaahan.

Snusuntoj jeb' naj ach'e te' naa yetojk'al jeb' anima eyoktoj yul, yinpaxk'al eymanil kank'al te' jaxka yehaaj katu' k'am junoj jeb' anima tu' tz'aatoj.

Kooktx'innewejtoj junoj winaj katu' chepitzk'unen'aaj junelxa, sq'anon jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa tu'.

Yiihontej jeb' naj ach'e tu' jun naj winaj, sKooktx'innetoj jeb' naj katu' spitzk'unen'aaj jeb' junelxa. Kaw tzaala'aaj naj winaj tu' yu ikisb'i'aaj naj junelxa.

Xew yek'toj juntuxin, naj lxwalanke skooktx'innentoj naj Junajpu katu' ya'on ikisb'oj'aaj naj junelxa.

Kaw chitzaala'aaj katu' chik'eyxa'al'aaj sk'ul jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa yin wan tzetal lalan yek'toj tu' katu' yochen jeb' yab'en wan tzetal chi'uhi'el tu' yuxan sq'an jeb' tet jeb' naj tol chikook'tx'inneletoj jeb'.

Katu' skooktx'inneletoj jeb' yu naj Junajpu k'al naj lxwalamke asanxin tol maxa a'le pitzk'o jeb' junelxa.

Keytontu', yun yeyk'i jeb' ichamtajwinaj yet Xiwalwa yu naj Junajpu k'al naj lxwalamke.

Yet lalan yuhi'el junt'i, ix chikay lxmukane yil ix stajel te' wale' awb'ilkan yu jeb' naj yii ix tu' yet k'am chitoo jeb' naj b'ey Xiwalwa katu' yoq' ix yu skamichal jeb'. Asanxin yaxb'ipax'aaj te' wale' tu' yet spitzk'o'aaj jeb' naj, katu' Kaw tzaala'aaj ix chikay tu' yilon'okoj.

Yet yeyk'ikan jeb' naj ichamtajwinaj yet Xiwalwa, yun naj Junajpu k'al naj lxwalamke tookan jeb' satkan: jun naj okkan k'uhaj junxa naj yin x'aawil. Aapaxk'alkantoj jeb' naj junk'alwinaj, maq'b'ilkam yu naj Sipakna katu' yokkan jeb' yin waykanil.

SJO TUJAN

YICHB'ANIL KONOB' KICHE'

Jeb' naj tz'ajom swa'ne'ey jeb' naj kanwan winaj yetoj ixim, jaton jeb' b'aab'el mame k'al b'aab'el mam'ichame yu jeb' konob' Kiche'. Chiyij sb'i yin: B'alam Kitze, B'alam Ak'ab', Majukutaj yetoj Iki B'alam.

Katu' keypaxk'al tu' sb'i yistil jeb' jaxkati': Kaja Paluna, Chomija, Tzununija yetoj K'akixaja. Jaton jeb' uni'bi'el jeb' naj winaj, jeb' yalixh b'ulan k'al wan miman b'ulan anima, jaton jeb' ehok qichb'aniloj, anima yet konob' Kiche'.

Ja' b'ey chi'elol k'u, jatu' ya'ek'alb'oj sb'a jeb' katu' apni jeb' yin ek'al animahil yet konob'.

Yet k'amto chi'ali naj k'u. k'am s'aawil wan anima tu' ch'een ma te', yuxan too jeb' sey b'ey Tulan,

Ja' b'ey yi' junjun S'aawil jeb' naj mame k'al winaj. Yaheytoj naj Tojil naj B'alam Kitze yul jun te' kaante' katu' yaahon'ok naj yin yichin. Keyb'axk'altu' jun yiihontoj naj B'alam Akab' naj Awilix; naj Majukutaj, naj Jakawitz; Naj Iki B'alam, naj Nikaj Tak'aj.

Ja' yet ya'onkan tx'ootx' Tulantu', chi'oq' smaasanil wan konob' yu k'usk'ulal. Too jeb' sey junoj tx'otx' tx'ootx' b'ey saq'al yaahon'aaj sna jeb' k'al yaahon'ey junoj yawen ssat tx'ootx'. Chib'ey jeb' xool q'ejq'inal, yu tol k'amto chi'al naj k'u.

Swa'ne naj Tojil q'a q'a' katu' yaahonto naj yet wan yalixh sb'ulanil anima, asanxin jun mimej nab' b'utuntan q'a', sq'anon waanti' junelxa katu' snijo'tene'ek yajan naj Tojil yul xanab' katu' yiihon aatej q'a q'a'.

Tanpaxk'al'el sq'a wanxa konob' yu nab', yuxan too jeb' sq'an b'ey jeb' naj kanwan yaaw tu'.

Naj B'alam Kitze yetoj oxwanxa yetb'i sq'anle jeb' tet naj Tojil ta chiya' jeb' naj q'a' ma k'amaj tet wanxa konob'. Xewtu'xin yaahontoj jeb', asan sk'exeloj chi'okkan jeb' schejab'oj k'al ya'on sq'inal jeb' steynen naj aaw Tojil.

Eehatoj jeb' naj kanwan yaaw b'ey jun witz Jakawitz yetoj wan chi'ek' tzajan yintaj yet sajb'i'aaj, b'aab'el aal sajlil naj k'u tet. Jaxka yeta al naj k'u, tzaala'aaj no' mimej k'al no'

yalixh noq', aak'al no' noq' stilaj ja' ja', b'ey ssatch'een k'al yib'anlaj wonan, too t'anan no' b'ey chi'aal naj k'u.

jeb' naj kanwan yaaw, b'alam Q'itze, B'alam Ak'aw, Majukutaj k'al Iki B'alam, kaanalwi jeb' katu' snusun te' poom jeb' katu' sb'eytzentoj sb'a jeb' b'ey chi'ali naj k'u katu' chi'elxal liihihoj yal ssat jeb' yu tzaalak'ulal, kaw miman wal jun stzaalak'ulal jeb' naj akonob'laj Rabinal, jeb' naj kakchikel, jeb' naj yet Tzikinaha jeb' naj Tzutuhiles k'al jeb' konob' ey yut wan k'u ti' nanik'.

Jatu' kaahi jeb' naj b'ey tx'otx' witz Jacawitz. Yin eymank'alnay chi'ek' xoolaj te' jaxka yok no' noq', katu' chiyetz'en yel yaw no noq' jeb', yu yetnen anima jeb', smajchen'okoj k'al sma'lekam tet jeb' naj aaw.

Katu'xin, wan yalixh konob'laj anima schaak jeb' stoo yintaj yechel yajan jeb' naj moq'onkam anima tet jeb' naj aaw. Ja' yochb'en jeb'naj winaj yet wan yalixh konob' tu' tol chi'eyk'i jeb' naj yu jeb'. Yuxan tol schejtoj jeb' kaawan jeb' ix q'opo, ix Ixtaj yetoj ix Ixpuch, tx'aawoj b'ey ja' mimej ja' chiyijsb'i yachnob'al naj Tojil.

Yet lalan stx'aawi jeb' ix q'opo tu' yul ja' mimej ja', apni'ok jeb' naj aaw Tojil, naj Awilix yetoj naj Jacawitz.

Jaxka yet yilontej jeb', tol k'ixwi'aaj jeb' ix kaawan q'opo tu' yu tol t'aran'el jeb' ix, asanxin ma ochele'ok jeb' ix yu jeb'.

Tol schej jeb' naj B'alam kitze, naj B'alam Ak'aw, naj Majukutaj yetoj naj Iki B'alam:

B'ontowej jaxkak'al yok yechel junjun yin junoj q'ap.

Yechel jun no b'alam yaay naj B'alam Kitze, yechel jun no' chiif yaay B'alam Ak'aw katu' yechel no' jonon yetoj no' xuux yaay naj Majukutaj.

Jaxka yet smeltzo jeb' b'ey ja' mimej ja', jenb'a'aaj jeb' ix q'opo wan q'ap b'omb'iltoj smaasanil noonaj'el yu yechel no' b'alam, yechel no' chiif, yechel no' jonon yetoj yechel no' xuux katu' stx'xon jeb' tet wan winaj el yul konob' wan yoche'aaj yaahon'ok an q'ap jeb' tu'. K'am tzet utele jeb' naj yu naj b'alam yetoj naj chiif asanxin no' jonon yetoj no' xuux schiitoj smimanil naj winaj echen'okoj jun q'ap tu'. keytu yun yeeyk'i wan konob' jaxka ti' yu naj Tojil.

Xewxin, sjunk'une'ey sb'a wan konob'k'al tu' katu ya'len jowal jeb' naj yetoj jeb maq'onkam anima tet naj aaw jaton naj B'alam Kitze, B'alam Ak'aw, naj Majukutaj yetoj naj Iki B'alam. Jeb' naj ok yipalil b'ey jun witz Jacawitz.

Yet chi'etax jeb' naj winaj yet wan yalixh konob' tu' yetojk'al jeb' a'om jowal, jeb naj kanwan mame ma mam ichame sjooyey jeb' naj spakullaj jun konob' tu' yetoj chemte'. Jatu' yaahok jeb' naj yechel anima yetoj te' ehok spichil a'om jowal yin, wan yelq'ane'ek yet ma'i'aq'b'alil tet wan skajat.

Yu naab'ale ya' naj Tojil, a'le nooj kaneb' tzu yetoj snoq'al ajan yin skolwa'ok yetoj jeb' yin jowal.

Yet apni'ok wan mimej winaj tu' skawilal yanima jeb' naj kanwan mame ma mamin'ichame, sjajon jeb' naj te' tzu tu'. Ja' yul te' tzu tu' aatej no' ajan yusal tza'e k'al no' ajan jaxka xa'al muk' yek' no' katu' stoo no' yin wan chilikb'o'ok yin jeb' naj. Ja' wan ti' chi'ek' jeb' sat tx'ootx' jaxka xa'al tol ey tzet chitit yim jeb' yu sya'ilal b'ey chsichiitoj no' yalixh noq' tu' katu' chisb'ejo'el jeb' smitx'q'ab' yet jowal.

Keytontu' yun smitx'on'ey jaxka naj B'alam Kitze, B'alam Ak'aw, Majukutaj yetoj Iki B'alam, jantaj wan konob' likb'o'ok yin jeb' k'al wan yalixh b'ulkiltaj anima.

Keytu' yun yeyk'i wan yalixh b'ulkixtaj anima yu jeb' naj kub'aab'el mam k'al mamin'ichame.

Yet tuxak'al chikam jeb', jeb' naj kanwan ixim winaj, syamb'a'ey jeb' yistil yetoj yuninal. Yalon stoo jeb' sb'a katu' sb'itli jeb' yetoj skusilal spixan jun b'it yet allotohalb'ahil chiyj sb'i Kamaku.

Yalonkanpax jeb' tet yuninal tol chitoo jeb' b'ey chi'aahol naj k'u b'ey titnaj jeb'.

Jul sk'uhal naj B'alam Kitze', B'alam Ak'ab', Mujukutaj yetoj Iki B'alam sk'eyaj jeb' b'ey sjolom witz chiyij sb'i Jakawitz katu' maaxa ab'le tzet yunkantoj jeb'.

Jaxa yuninal jeb' tokan jeb' b'ey chi'aahon naj k'u jaxka yu yaahon'ok jeb' yin stxolilal tzet allekan tet jeb' yu smam.

Naj Nakxit ja' naj yaawil yehab'-ok titu', mimej winaj chiyaawnehal b'ey chi'aahol naj k'u, ja tet naj yi' jeb' yuninal jeb' naj txaab'il winaj jaxka wan ijb'en chitx'oxon'eltoj jaxka skonob' k'al syaawilal yib'an.

Ja' titu', b'ey chi'aahol naj k'u, jatu' xtit jun jalanile yet tz'ib' k'al b'ono.

Jeb' naj x'ihtonkan'aaj jun ijb'en yet jeb' naj Quhiche x'eyk'i wanxa konob' yu jeb' naj yu jantaj wan swatx'ilal chiswa'ne jeb' yutol txaalom jeb' yin yesalil.

Naj kaw jalan xol wan ti' jaton naj Gukumatx, yutol junjuntaj jujib'ixal chi'aatoj satkan katu' yin juheb' k'u chiswa'ne naj sb'ee yet chi'eytoj b'ey Xib'alb'a. Junjuntaj juejb' k'uhal chipak'ok yin laab'ahil, juheb' pax k'uhal chi'ok yin salt'iw'al, jueb' k'u yin b'alamil katu' juheb' k'u yin taanaj chik'al.

Kaw ey mimej eyilale yu jantaj wan swatx'ilal tzetal x'uhi'el tu'.

Jeb' Ajawab, jeb' ichamtaj winaj, chib'etab' jeb' jun snaahil txaa chiyij sb'i te' mimej snaa naj Tojil. Ja' titu' chi'ok jeb' yin waahiltxaa, chiya' jeb' swatx'ilal katu' chi'snusunab' jeb' te' pom sataj naj tihoxh tu'.

Wanti' chiswa'ne jeb' yu jantaj swa'tx'ilal chi'a'le tet jeb' k'al yu yilletoj jeb' yu naj.

Jeb' b'aab'el meme k'al b'aab'el mamin'ichame yet jeb' Quiche jaton Balam Quitze, Balam Ak'ab, Majucutaj yetoj Iqui Balam k'al yistil jeb' jaton ix Kaja Paluna, Chomija, Tzununija k'al K'akixaja jaton jeb' ix b'aab'el txutxe k'al b'aab'el txutx-ixnamile jeb' naj.

Ja' wanti' jaton yik'ti'al yichb'anil jeb' konob' Kiche' k'al jantaj tzetal x'uhi'ek'eltoj. Chikutz'ib'i'ey tinanik', jaxka yin kub'eybal yin naj Tihoxh yutol an juun b'ey tz'ib'eb'el k'eynaxatoj yuxan k'am b'ey chiske' qiloni.

Keytu' chiyun slaawi jaxka jantaj yik'ti'al Konob' Kiche' jaton konob' Kulus Kiche' tinanik'.

ANEXO

Neologismos.

Akateko

Español

A'leb'al	=	Prueba / intento
Asanxin	=	pero / Sin embargo
B'ehomal	=	riqueza (persona)
Eymanpaxk'al, yin eymanil	=	enseguida
Katu'	=	entonces
Keypaxk'al tu'	=	Así mismo
Q'a' k'am stanb'al	=	infierno
Stx'ootx'al awen	=	sementera
Tejan	=	quizá
Ub'elwi, ub'elwi jeb' yetoj yub'eb'al	=	soplar con cervatana
Xew tu'xin	=	luego
Xewxin, yet xew	=	después
Yesalil sjelanil naab'ale	=	magia
Yet alle	=	Dicho

Jeb' seyon ila' k'al ya'on sti' yin

No.	Nombres de las personas que participaron en la revisión y validación	Perfil de participantes
1	Adelaido Francisco Miguel	PEM. En Pedagogía en Administración Educativa.
2	Petrona López Francisco	PEM. En Pedagogía y Administración Educativa
3	Francisco Pedro Miguel	Profesor de Enseñanza Media
4	Ronald Reagan Andrés Mateo	Lic. En Pedagogía y Administración Educativa
5	Gerardo Miguel Francisco	PSE. En Ciencias Sociales.
6	Magdalena Andrés Andrés	PEM. en En Pedagogía y Administración Educativa
7	Magdalena Méndez Tomás	Bachiller en Ciencias y Letras
8	Matias Gaspar Juan	Perito Contador
9	Miguel Angel Barillas Felipe	Lic. En Pedagogía y Administración Educativa